

Het ACW, de katholieke partij en de taalwetgeving, 1929-1932

(Eerste deel)

LODE WILS en EMMANUEL GERARD

In zijn boek *Het klauwen van de leeuw* schrijft Marc Reynebeau: “*Het kleinburgerlijk karakter van de Vlaamse Beweging verklaart waarom ze zich altijd afzijdig heeft gehouden van de sociale beweging, op een korte periode na, pakweg de jaren 1857-1872. De christelijke arbeidersbeweging valt hierbuiten, omdat haar vlaamsgezindheid altijd voorwaardelijk is geweest en zich situeert binnen de katholieke partij, niet in de Vlaamse Beweging. Het Daensisme is hierin een twijfelgeval.*”¹

De auteur heeft geen bronnenonderzoek gedaan, maar liever zijn gevoelens de vrije loop gelaten. Er valt natuurlijk niet te twisten over zijn vooroordeel dat hetgeen zich situeert binnen de katholieke partij bijgevolg buiten de Vlaamse Beweging valt. Maar hoe voorwaardelijk was de vlaamsgezindheid van de christelijke arbeidersbeweging? Daarop wordt een helder licht geworpen door de houding van het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW) tegenover het talenvraagstuk in het cruciale jaar 1929, toen de regeringskringen ertoe gebracht werden de noodzaak van een bevrediging van Vlaanderen te erkennen, wat resulteerde in de grote taalwetten van de jaren 1930. Hoe was die kentering te verklaren?

De achtergrond

De kentering kwam in 1929 niet uit de lucht gevallen, want vanaf 1926 hadden de flaminganten hun positie versterkt. In 1923 was koning Albert I erin geslaagd om de Katholieke Vlaamse Kamergroep van Frans Van Cauwelaert te doen uiteenvallen, door zowel de vernederlandsing van de Gentse universiteit als die van het leger af te wijzen. Dat had hij kunnen doen tijdens de oorlogsdreiging van de Ruhrbezetting, omdat Duitsland weigerde het leeggeplunderde, geruïneerde België te vergoeden. Nog jaren bleef het land worstelen om aan het faillissement te ontkomen, maar in mei 1926 viel de frank. In november van dat jaar was de

1. M. REYNEBEAU, *Het klauwen van de leeuw. De Vlaamse identiteit van de 12de tot de 21ste eeuw*, Leuven, 1995, p. 240.

financiële toestand eindelijk gestabiliseerd, en begon er een korte periode van economische bloei. Nog in diezelfde maand november 1926 stelde de Kamer-groep, die in juni 1925 heropgericht was, een algemeen Vlaams programma op voor onmiddellijke realisatie: vernederlandsing van de Gentse universiteit, van de burgerlijke rechtspleging en handelsrechtspleging en van het leger, plus amnestie voor activisten. Maar hoewel er in dat jaar en in het volgende jaar een aantal administratieve en beperkte wetgevende maatregelen werden bekomen, kwam er geen schot in die vier grote dossiers.²

Een duidelijke versnelling kwam er pas in november 1927. Toen verlieten de socialisten de driedelige regering om hun eis van de beperking van de legerdienst tot zes maanden kracht bij te zetten. Het kwam niet tot een parlementsontbinding en verkiezingen, zoals ze hadden gehoopt. Eerste minister Henri Jaspar voegde twee liberale ministers toe aan zijn ploeg, en nam ook het ACW op in zijn coalitie: het zou in de nieuwe regering worden vertegenwoordigd door Albert Carnoy op Binnenlandse Zaken en door Hendrik Heyman op Nijverheid, Arbeid en Sociale Voorzorg.

In de regeringsverklaring werd "*la trêve scolaire, religieuse et linguistique*" geproclameerd.³ Maar het regeerakkoord, dat naar gewoonte destijds heel summier was en dat niet eens op papier werd gezet, bevatte blijkbaar toch een afspraak om werk te maken van de fameuze "*gelijkheid in rechte en in feite*" die de regering in Le Havre in 1916 al had voorgespiegeld.⁴ Want daags na zijn benoeming liet minister Heyman weten dat er ruime toegevingen moesten komen aan de Vlamingen, en begin 1928 gaf de regering te kennen dat ze een volledige oplossing van de Vlaamse kwestie zou nastreven.⁵ De notulen van de ministerraad doen vermoeden dat dergelijke afspraak mondeling was gemaakt.⁶ Een kapitale wet die het leger

2. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging, Deel 2: Geschiedenis van het Davidsfonds, 1914-1936*, Leuven, 1985, pp. 136-154. In 1926-27 werden aan een taalwet onderworpen: de Nationale Bank, de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen (NMBS), het personeel van de werkrechtshraden, de burgerrechtelijke gedingen betreffende pacht en huishuur. Er werden Nederlandstalige Kamer ingesteld in het Hof van Beroep te Brussel. Minister Camille Huysman eiste de toepassing van de bestaande wet in het lager onderwijs, en vermeerderde sterk het aantal Nederlandstalige lessen in de athenea.

3. Notulen van de ministerraad (in de bibliotheek van de Balie van Kortrijk), 23 november 1927.

4. De formulering kwam toen van de minister van Kunsten en Wetenschappen Prosper Pouillet.

5. E. GERARD, *De Katholieke Partij in crisis, Partijpolitiek leven in België (1918-1940)*, Leuven, 1985, pp. 295 en 277-279.

6. Wanneer op 14 mei 1928 het wetsontwerp op de rekrutering van het leger, dat wel uitdrukkelijk in het regeringsprogramma stond, ter sprake kwam in de ministerraad, werd het als evident aanzien dat het nieuwe bepalingen op taalgebied zou bevatten. En op 4 juni 1928 herinnerde Heyman zijn medeministers aan "*les promesses du gouvernement*" betreffende de behandeling van het wetsvoorstel voor amnestie aan activisten.

indeelde in taaleenheden, en een genadewet voor activisten werden in 1928 en januari 1929 uitgevaardigd.

Het Algemeen Christelijk Werkersverbond–Ligue Nationale des Travailleurs Chrétiens (ACW–LNTC), dat in 1921 was gesticht, streefde er in de tussenoorlog naar te worden erkend, niet als een drukkingsgroep “*maar als een politieke fractie die door een directe tussenkomst in het Parlement zijn vertrouwen in de regering kon opzeggen.*”⁷ In november 1927 kreeg dit streven een belangrijke erkenning, doordat het ACW ‘als zodanig’ in de regeringscoalitie werd opgenomen.

Dit streven naar zelfstandigheid kwam ook bij de verkiezingen tot uiting. Het ACW wilde zijn Werkersverbonden met eigen kandidaten laten deelnemen aan alle verkiezingen, in coalitie met andere katholieke groepen en volgens het beginsel van de standsorganisatie. Indien geen gunstige coalitievoorwaarden konden bedongen worden, mochten de Werkersverbonden afzonderlijk opkomen met de zegen van het ACW, zoals het herhaaldelijk zou gebeuren in West-Vlaanderen en ook in Henegouwen. Coalitie met groepen van buiten de katholieke partij werd daarentegen afgekeurd. Zo werd het bij de parlementsverkiezingen van 1929 aanvaard dat in Oudenaarde-Ronse de groep-Vindevogel afzonderlijk opkwam, maar betreurd dat ze een lijstverbinding aanging met de Oostvlaamse Fronters. In feite bleef het ACW in de dubbelzinnigheid steken. Het wilde een partij zijn, en was dat ook, maar dan toch binnen een grotere katholieke partij waarvan het de motor wilde worden.⁸ Het zou daarvan de motor worden, niet alleen inzake arbeidersbelangen, maar ook inzake de Vlaamse belangen.

Binnen de nieuwe, katholiek-liberale regering-Jaspar waren het de twee ACW-ministers, en vooral de gewezen voorzitter van het ACW Heyman, die als woordvoerders van de Vlaamse belangen optraden. Soms kregen ze hierbij de steun van de katholieke minister van Openbare Werken Hendrik Baels, maar nooit van een liberale collega, ook niet van Maurice Lippens die senator was voor Gent-Eeklo. In 1928 stonden twee belangrijke Vlaamse strijdpunten vooraan op de politieke agenda en de regeringsagenda: de taalwet op het leger die in september de Kamer passeerde, en de genade voor activisten in november-december. Het is duidelijk dat in deze aangelegenheden het ACW of zijn Democratische Kamergroep nog niet de motor was, maar wel de Katholieke Vlaamse Kamergroep onder de leiding

7. E. GERARD, *De Katholieke Partij [...]*, p. 303.

8. In de Middenraadsvergadering van het ACW op 20 maart 1932 werd de bespreking van onderrichtingen voor de gemeenteraadsverkiezingen als volgt ingeleid door Hendrik Marck: “*Het ACW is niet zoals sommigen het beweren een politiek lichaam en nog minder een partij. Het doet niet uitsluitend aan politiek, het heeft zorg voor alle belangen. Het ACW doet dus ook aan politiek en staat in de katholieke partij. Wat geldt voor de nationale organisatie, geldt ook voor de provinciale, arrondissementele en plaatselijke organisaties.*” KADOC, Papieren P.W. Segers, nr. 6.2.1.

van Frans Van Cauwelaert. Die was het waarmee de regering voortdurend onderhandelde.⁹ Alle Vlaamse ACW-parlementsleden, onder wie Heyman en Carnoy, waren lid van die Kamergroep, net als Baels.

Bij de behandeling van de taalwet op het leger bleek dat er een kentering in de geesten aan de gang was, waardoor de tweeledigheid van België werd erkend door liberale kringen die tevoren daarvoor hun ogen hadden gesloten. Er werd een scheiding in Nederlandstalige en Franstalige compagnies ingevoerd, iets wat tijdens de vorige decennia als onvaderlands was afgewezen.¹⁰ Tijdens vinnige Kamerdebatten hadden verscheidene wallingantische volksvertegenwoordigers, vooral uit de socialistische oppositie, geëist dat er een *algemene* taalregeling zou worden uitgewerkt om een einde te maken aan de dreigende verdrukking van Wallonië, nu er aan de Waalse officieren tweetaligheid werd opgelegd. Ze waren bij hun woord gevat door Van Cauwelaert die zulk een regeling ook als een Vlaamse eis gesteld had, en door Philip Van Isacker die van de wallingant Jules Destrée de bekentenis had afgedwongen dat hij de vernederlandsing van de Gentse universiteit zou aanvaarden.¹¹

In september 1928 was de sinds maanden oplopende communautaire escalatie zonder onderbreking overgegaan van het leger naar het wetsvoorstel-Van Cauwelaert voor amnestie. Dat kwam pas op 6 december door de Kamer, afgezwakt tot een genadewet. Drie dagen later, en nog voordat het ontwerp in de Senaat zou worden besproken, werd in Antwerpen een tussentijdse verkiezing gehouden voor één Kamerzetel, ter vervanging van een overleden volksvertegenwoordiger. Vermits de zetel toekwam aan de liberale partij, hadden de katholieken en de socialisten geen kandidaat gesteld, maar gaven ze hun kiezers de richtlijn om blanco te stemmen. De Frontpartij stelde als amnestiekandidaat de onverkiesbare, terdood veroordeelde August Borms voor, die als enige activist nog in de gevangenis verbleef omdat hij een voorwaardelijke invrijheidstelling weigerde. In het Kamerdebat had de regering in het vooruitzicht gesteld dat ze hem onvoorwaardelijk zou

9. Zie L. WILS, *Bormsverkiezing en Compromis des Belges. Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide Wereldoorlogen*, in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 321-383.

10. De eentaligheid van een nationaal leger gold zowat overall als een onaantastbaar dogma: in Canada kregen de Franstaligen, die in 1961 zowat 28% van de bevolking uitmaakten, pas na 1970 eentalig-Franse eenheden: R. BOIJEN, *De Taalwetgeving in het Belgische Leger (1830-1940)*, Brussel, 1992, pp. 11-12. In 1919 weigerde August Vermeylen het Vlaams "minimumprogramma" te patroneren omdat er een splitsing van het leger in taal-eenheden in voorzien was: E. GERARD, August Vermeylen en het Vlaams Verbond, 1918-1919, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 39, 1980, nr. 3, pp. 137-146.

11. L. WILS, *Bormsverkiezing [...]*, pp. 346-354.

vrijlaten na de goedkeuring van de genadewet. Zoals de regering voorzien had, haalde in het verhitte klimaat van het aanslepende amnestiedebat Borms meer stemmen dan de liberale kandidaat. In de hoop om de regeringscoalitie te scheuren, hadden de Antwerpse socialisten daar trouwens op aangestuurd in de Kamer en in hun dagblad de *Volksgazet*, met het gevolg dat Borms wel 83.058 stemmen haalde, tegenover 44.410 voor de liberaal Baelde en 58.052 blanco. Het wetsontwerp werd op 16 januari 1929 goedgekeurd door de Senaat en Borms werd de volgende morgen vrijgelaten.

De verkiezingsuitslag gaf een schok en daarvan probeerden de flaminganten gebruik te maken. Op 10 januari schreef minister Heyman aan Jaspar, die hem gevraagd had om via ACW-voorzitter Edmond Rubbens *De Standaard* te kalmeren, dat hij moest toegevingen doen vóór de algemene parlementsverkiezingen in mei: “stel een commissie samen, vat de taalwet op het gerecht aan en een wet op de universiteit van Gent, geef waarborgen dat er een ruim eerherstel komt voor activisten in toepassing van de genadewet!”¹²

Op 14 januari opperde Eerste minister Jaspar in de kabinetsraad het voorstel om een nationale commissie van parlementsleden en niet-parlementsleden uit de drie traditionele partijen op te richten, om voor de Vlaamse en de Waalse grieven een globale oplossing te zoeken, zoals in het Kamerdebat over het leger was gevraagd. Carnoy en Heyman steunden dat initiatief, en hoewel er liberale ministers vreesden dat het in de kaart zou spelen van de socialistische wallinganten, handhaafde Jaspar het op de agenda van de kabinetsraad.

De Vlaams-nationalistische agitatie, die al onmiddellijk na de vorming van de tweede regering-Jaspar in november 1927 was opgeleefd, werd verhevigd voortgezet met de steun van Hollandse Grootnederlanders.¹³ Dat hielp de regering overtuigen dat ze na de aanstaande parlementsverkiezingen van mei 1929 de oplossing van het talenvraagstuk op haar programma moest zetten. Minister

12. Tegenover Jaspars klacht over *De Standaard* antwoordde Heyman dat artikels van *La Meuse* en van *L'Express* uit Luik, vertaald in de Vlaamse pers verschenen en er de slechtste indruk maakten. Daarop repliceerde Jaspar op 11 januari dat de regering op die liberale bladen geen vat had: *L'Express* is tegen de regering, is “le décalque de La Dernière Heure de Bruxelles qui est partisan du cartel et ne veut pas entendre parler d'une alliance catholique-libérale. Quant à La Meuse, ce n'est pas un journal politique; aucun député libéral n'y participe de près ou de loin.” Maar dat de voorzitter van een regeringspartij, Rubbens, samen met vier andere volksvertegenwoordigers in de beheerraad zit van de *Standaard*, die zozeer de regering aanvalt en geen vinger uitsteekt om de Belgische eenheid te verdedigen, ja “fait du frontisme déguisé”, dat was onaanvaardbaar! KADOC, Briefwisseling in Papieren Heyman, nr. 8.1.2.

13. Over de Grootnederlandse beweging; L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland*, pp. 261-320. Over ‘de zaak van de Utrechtse documenten’ betreffende het Frans-Belgisch Militair Akkoord, waarvan de kranten wekenlang bol stonden, pp. 354-357.

Heyman sprak over die wens in de Vlaamse Kamergroep op 28 februari.¹⁴ Het was tegen die achtergrond dat het ACW-LNTC zich op 13 maart 1929 ervoor engageerde “*dat de wetgeving eens voor goed België met een taalstatuut zou bedelen krachtens hetwelk de officiële taal van het bestuur, leger en gerecht, en de voertaal van het onderwijs in Vlaanderen Vlaams en in Wallonië Frans zal wezen.*”

Voor een stellingname van de Katholieke Unie

Het ACW kwam in beweging parallel met de Hoofdraad van de Katholieke Unie – dat was het contactorgaan tussen de katholieke standsorganisaties van arbeiders, boeren en middenstanders met de Federatie van Katholieke Kringen. Edmond Rubbens, die als vertegenwoordiger van het ACW het voorzitterschap van de Unie waarnam, trachtte haar een leidende rol te doen spelen. Vanaf de zomer van 1928 deed hij het programma voor de parlementsverkiezingen van mei 1929 bespreken, waarbij de fiscaliteit in het centrum van de belangstelling stond. In het ontwerp dat vijf dagen voor de Bormsverkiezing werd bediscussieerd, kwam de geijkte formule terug van de gelijkheid in rechte en in feite, waarbij oud-minister Aloïs Van de Vyvere verduidelijkte: “*Elle n’implique pas la reconnaissance, de la part des Wallons, de l’égalité littéraire des deux langues.*”¹⁵

Allicht onder de invloed van de Bormsverkiezing werd de tekst bij de tweede lezing op 9 januari 1929, op voorstel van voorzitter Rubbens, wat meer benadrukt en verscherpt: “*Solution définitive de la question des langues par l’égalité de droit et de fait en manière administrative, scolaire, militaire et judiciaire et par l’entente cordiale des Flamands et des Wallons.*” Toch behield de passus een passe-partout-karakter met weinig concrete draagwijdte.

Maar al op 24 januari, toen het programma definitief werd aangenomen – het werd een week later gepubliceerd – stond de Vlaamse kwestie apart op de agenda. En ‘s anderendaags liet Rubbens een alarmerend artikel verschijnen in het Brusselse weekblad *La Revue Catholique des Idées et des Faits*, waarin hij aandrong op een snelle en afdoende regeling, nu het nog tijd was.¹⁶ De Katholieke Unie verschoof de Vlaamse kwestie naar 7 februari en zou er vier vergaderingen aan wijden, tot 9 maart. Wat was er na 9 januari 1929 gebeurd, dat plots zoveel belang deed hechten aan de zaak? Het ACW was geprikkeld door het gerucht dat zijn concurrent, de Belgische Werkliedenpartij (BWP), werkte aan een compromis Huysmans-Destrée over de taalkwestie; het wou daarbij niet achterblijven.

14. Voor wat voorafgaat: L. WILS, *Bormsverkiezing [...]*, pp. 334-345 en 354-357.

15. KADOC, Papieren Delvaux, Verslagen van de Hoofdraad van de Katholieke Unie.

16. L’Etat des esprits en Flandre, in: *Revue Catholique des Idées et des Faits*, 25 januari 1929, pp. 2-3.

Op 6 februari 1929 vergaderden enkele Vlaamse katholieke politieke zwaargewichten. Ze waren bijeengeroepen door oud-minister Prosper Poulet, die aanvaard had de Vlaamse kwestie in te leiden bij de Katholieke Unie.¹⁷ Uit de 'Democratische Groep', de volksvertegenwoordigers van het ACW, waren er Poulet, Rubbens en Van Isacker; van de Boerenbond de 'hoofddecken' Parein en volksvertegenwoordiger Emile Van Dievoet; kanunnik senator Broekx behoorde als directeur van de sociale werken van Limburg tot beide groepen. De vergadering werd gehouden in het lokaal van de arbeidersbeweging aan de Brusselse Pletinckxstraat, en er werd aan deelgenomen door de jonge ACW-secretaris Paul Willem Segers die de notulen opstelde. Hij zou van die notulen het eerste stuk maken van een dossier dat hij gedurende heel het jaar zou aanvullen.¹⁸ *"M. Poulet wil zich gelasten met een uiteenzetting van het Vlaamse vraagstuk op de vergadering van de Katholieke Unie van 7 februari. Hij meent dat de Brusselse leiders der partij zich eens grondig reken-schap moeten geven van de werkelijke toestanden welke in het land bestaan."* De taalwetgeving van na de oorlog heeft de eendracht in het land niet versterkt, *"omdat deze wetten onvoldoende zijn en omdat ze gestemd werden in een atmosfeer welke de Vlamingen verbitterde."*

"Waar ligt de oplossing?" In een door de provincies behalve Brabant bepaald taalregime in hun gebied, zodanig dat er twee eentalige gewesten ontstaan inzake onderwijs, gerecht, alle besturen en het leger.¹⁹ *"De verdediging van de taal-minderheden is een zeer netelig probleem, liefst over te laten aan de provincies, daar het in het Parlement dadelijk alle oplossing zou verhinderen [...] Voor de Walen moet de kennis van het Frans volstaan voor alle ambten in Wallonië zowel in onderwijs als in gerecht, bestuur en leger [...] In de centrale administraties is een zekere decentra-lisatie, een bestuurlijke aanpassing onvermijdelijk. De taalwetten ten bate van de Vlamingen zullen nooit worden toegepast wanneer geen Vlaamse administratieve hiërarchie erover waken kan [...] door een splitsing in Vlaamse en Waalse diensten in de schoot van elk departement."*

Blijkbaar bestond er een ruime consensus onder de zeven gesprekspartners, want na de lange uiteenzetting van Poulet vermelden de notulen meteen: *"M. Van*

17. Poulet had uitgenodigd: Van de Vyvere, Van Cauwelaert, Parein, Broekx, Heyman, Rubbens en Van Isacker: KADOC, Archief ACW, nr. 214.5, Brief aan P.W. Segers, 3 februari 1929.

18. Behoudens andersluidende verwijzing steunen we ons voor de verdere uiteenzetting op dit dossier: KADOC, Papieren Segers, nr. 5.1.4.

19. *"Al de rechtbanken in de Vlaamse provinciën zijn Vlaams"* hield een verstrakking in ten opzichte van het zopas in de Kamercommissies goedgekeurde wetsvoorstel van de Katholieke Vlaamse Kamergroep. *"De katholieke Vlaamse leiders zouden van het episcopaat moeten bekomen dat ook de vrije onderwijsgestichten Vlaams wezen in het Vlaamse land. Er wordt in dit opzicht aan oneerlijke concurrentie gedaan tegen de officiële gestichten, welke wij moeten afkeuren."*

Dievoet zal dit stelsel op de Katholieke Unie uiteenzetten en in geval de Katholieke Unie in deze richting niet gaan wil, zal de Vlaamse Kamergroep de toestand bespreken en zijn houding vaststellen tegenover de aanstaande verkiezingen.

M. Pouillet meldt dat C. Huysmans samen met Vandervelde en Destrée een ontwerp heeft opgemaakt ter oplossing van het taalvraagstuk, ontwerp dat binnen 14 dagen zou worden neergelegd.²⁰ Wij katholieken zouden alleszins moeten vóór zijn, doch er kan geen kwestie van zijn om een van de punten van het minimumprogramma te laten schieten, integendeel.

M. Parein deelt mede hoe op een vergadering van de hoofdraad van de Boerenbond bleek dat de meerderheid te vinden is voor een vorm van bestuurlijke scheiding en ook Kan. Broekx doet kennen hoe men in Limburg meer en meer tot de overtuiging komt dat de Vlamingen nooit hun recht kunnen bekomen in het huidige, gecentraliseerde België.” Daarna kwam de secretaris van het ACW aan het woord. Segers beschreef hoe de weigering en de verdachtmaking van Vlaams rechtsherstel een anti-Brusselse geest had doen ontstaan die met wetten alleen zelfs niet meer te keren zou zijn. *“Er is volstrekt gebrek aan leiding en aan begeesting in het Vlaams minimalisme: de standsorganisaties onthouden zich op dat gebied, het Vlaams Verbond is onmachtig en zonder gezag, en De Standaard mist een duidelijke lijn. Grote groepen van intellectuelen, priesters, leraars, kooplieden staan sceptisch tegenover het werk van het Vlaams minimalisme en lopen gevaar van naar het nationalisme over te gaan.”*

Tenslotte: “De vergadering is het eens dat voor de verkiezing aan de Vlamingen op een of andere wijze voldoening moet worden geschonken, liefst onder de vorm van de volledige vervlaamsing der Gentse hogeschool. De regering schijnt voor dit gedacht te winnen, daar de Koning en M. Jaspar bijzonder bekommerd zijn met de toestanden in het Vlaamse land.”

De politici kunnen niets anders bedoeld hebben, dan dat vóór de verkiezingen een ‘formele belofte’ van de regering over Gent zou moeten bekomen worden, en dat de confederatieve Katholieke Unie openlijk zou moeten stelling nemen, zo mogelijk nog vóór de socialisten.

Op 7, 12 en 21 februari werd in de Hoofdraad van de Katholieke Unie de Vlaamse kwestie besproken, in afwezigheid van Rubbens die ziek was. Pouillet leidde in, blijkbaar op basis van de bijdrage die hij hierover had geschreven, al vóór de

20. Op 14 januari had Huysmans in een toespraak tot socialistische studenten in Brussel meegedeeld dat de BWP binnenkort een oplossing voor het talenvraagstuk zou bekendmaken: *“Wij zullen aan de Walen zeggen ‘In Wallonië doet u wat u goedvindt’. Tot de Vlamingen zullen wij zeggen ‘In het Vlaamse land doet u eveneens wat u goedvindt’ [...] De socialistische partij heeft begrepen dat zij niet langer de politiek van de reactionaire franskiljons in Vlaanderen steunen kan. Doch de socialistische oplossing zal rekening houden met de rechten van de minderheden.”* Aldus Huysmans volgens het verslag in *De Standaard*, 16 januari 1929.

Bormsverkiezing, in antwoord op een enquête van het katholieke tijdschrift *La Terre Wallonne*.²¹ Vlaanderen eiste, op gevaar af het vertrouwen in de partij te verliezen, “*l'égalité effective, réelle et complète*”. Vermits Wallonië van geen tweetaligheid voor zijn ambtenaren wilde weten en het parlement moeilijk tot een oplossing kon komen, moest de oplossing gezocht worden in de decentralisatie, op taalgebied alléén, naar de provincies aan wie de beslissing over het taalgebruik in het middelbaar onderwijs en in het gerecht kon worden overgelaten. In Brabant kon het aan elk van de drie arrondissementen worden overgelaten, en beide Vlaanderen konden beslissen over de Gentse universiteit. In het leger en in de centrale besturen, waar de decentralisatie niet alles kon oplossen, konden formules worden gezocht die de belangen van de eentalige Walen ontzagen. De bestuurlijke taalwet van 1921 (die tweetaligheid van de ambtenaren voorzag in de centrale besturen) kon in feite niet worden nageleefd. Een stellingname van de katholieke partij kon niet uitblijven nu de socialisten er één voorbereidden, die ook op decentralisatie zou gebaseerd zijn.

Tijdens de tweede vergadering stond de repliek van de Naamse advocaat Max Wasseige centraal. De Vlaamse grieven waren vaag, aldus de ondervoorzitter van de Federatie van Katholieke Kringen. Hij gaf echter duidelijk te verstaan dat de Waalse katholieken zich niet zouden verzetten tegen de vervlaamsing van onderwijs en gerecht in Vlaanderen.²² Daarna was het vooral Van de Vyvere die rechtvaardigheid en gelijkheid voor de Vlamingen vroeg, maar erbij voegde dat zij de decentralisatie slechts als een wens van de Walen aanvaardden.

Op de derde bijeenkomst vroeg minister Heyman een stellingname van de partij voor ééntaligheid van de twee landstrekken, maar met behoud van de eenheid van het land. “*C'est le parti catholique qui doit prendre position avant les élections et d'une manière aussi complète et précise que possible: il faut compléter la déclaration du programme de l'Union Catholique relative à la question des langues. Le texte publié est trop vague*”. Er werd beslist tot een vierde vergadering waarop, zeer uitzonderlijk, ook de katholieke ministers plus Van Cauwelaert en, als zijn Waalse tegenhanger, volksvertegenwoordiger Sinzot van Mons zouden worden uitgenodigd: “*Les délégués flamands proposeront un texte de déclaration à rendre publique, au moment opportun.*”

21. Het verscheen in februari 1929: *La Terre Wallonne*, jg. XIX, pp. 249-255.

22. Zijn uitvoerige interventie verscheen als “*Flamands et Wallons*” in de *Revue Catholique des Idées et des Faits*, 25 januari 1929, pp. 3-5. Hoewel hij stelde dat de administratieve taalwet van 1921 die tweetaligheid vergde van ambtenaren in de ministeries, de Walen in een duidelijk nadelige positie bracht, wilde hij de wet doen eerbiedigen en besloot hij: “*Actuellement il n'y a pas de question wallonne*” en de Walen zijn in decentralisatie alleen geïnteresseerd als ze de Vlaamse kwestie kan oplossen.

Op 9 maart kreeg Frans Van Cauwelaert dus de gelegenheid om het zeven-punten-programma uiteen te zetten dat de Katholieke Vlaamse Kamergroep met het oog daarop had goedgekeurd op 28 februari.²³ Van Cauwelaert had in de Kamergroep gewaarschuwd tegen provinciale decentralisatie, omwille van de gevaren voor Brussel en voor de Vlaamse gemeenten in Luik en Henegouwen.²⁴ Het programma luidde: vervaamsing van de Gentse universiteit, van het middelbaar onderwijs en het gerecht in Vlaanderen; uitbreiding van de taalwet op het leger, meer bepaald inzake de officieren en het commando; verplichting voor alle openbare besturen om de taalwet stipt na te leven en decentralisatie in de centrale besturen; bescherming van de Vlamingen in de Brusselse agglomeratie; amnestie voor activistische ambtenaren.

De verruimde Hoofdraad ging akkoord om een verklaring over de kwestie op te nemen in het verkiezingsmanifest en vertrouwde de redactie ervan toe aan Pouillet. Maar vóór haar volgende vergadering had het ACW al op eigen houtje een standpunt wereldkundig gemaakt.

Vorbereidende raadpleging in de arbeidersbeweging

De bijeenkomst van 6 februari had intussen een dynamiek losgemaakt in de christelijke arbeidersbeweging. Het ACW was gealarmeerd door de nakende stellingname van de socialisten. Op 15 februari 1929 stuurde het een vragenlijst rond aan zijn arrondissementale Werkersverbonden: was er iets in de organisatie of de werking van het ACW wat de rechten van de Vlamingen, respectievelijk de ontplooiing van de Walen hinderde? En moest er, voor de verzuchtingen van de christelijke arbeiders in Vlaanderen of Wallonië, iets veranderd worden aan het verkiezingsprogramma van het ACW? Dat programma luidde: snelle en definitieve regeling van het talenvraagstuk, op basis van de volledige gelijkheid in rechte en in feite.

De circulaires kondigden aan dat de problemen zouden worden besproken op twee vergaderingen, een voor de Vlaamse arrondissementen in Brussel op 5 maart, een andere voor de Waalse in Namen op 8 maart. Er werd dus een snelle schriftelijke reactie verwacht. We weten dat men de socialisten wilde kloppen in de tijd.

23. Een tekst van Van Cauwelaert was op voorhand aan de uitgenodigden gestuurd; Eerste minister Jaspar en minister de Broqueville waren verontschuldigd; KADOC, Papieren Delvaux, Brief van Delvaux aan Rubbens, 5 maart 1929.

24. KADOC, Papieren Van Isacker, Verslag Katholieke Vlaamse Kamergroep, 28 februari 1929.

Het Vlaams beraad

Uit vijf Vlaamse arrondissementen kwamen schriftelijke antwoorden binnen, allemaal vragend om de Vlaamse actie te radicaliseren; vier daarvan vroegen om het programma uit te stippelen. Oudenaarde beperkte zich tot: *“Vlaamse kwestie zou moeten ernstiger verdedigd worden! De amnestiekwestie heeft veel van onze mensen kwaad gemaakt.”* Gent-Eeklo vroeg, bij het behoud van de Belgische politieke eenheid, eentaligheid van Vlaanderen en Wallonië tot in het Hof van Cassatie en tot regimentsniveau in het leger, met decentralisatie in het hoger bestuur en tweetaligheid van Brussel. Turnhout vroeg radicale eentaligheid, amnestie en Vlaams spreken in het parlement; maar meer indruk op het ACW-bestuur maakte misschien de brief die provincieraadslid Engels, de burgemeester van Bouwel, er had aan toegevoegd:

“En wat is de positie van iemand die na jaren strijdens, nu moet bekennen dat de plaatselijke toestanden nog dezelfde blijven, en moet bestatigen dat al de medestrijders (of het grootste deel) naar het nationalistische kamp zijn overgelopen, en zelf nog wil getrouw blijven aan het ACW?” Hij besloot, zoals voorzitter Rubbens schreef in *La Revue Catholique des Idées et des Faits*: *“Het is niet hoog tijd, maar meer dan hoog tijd. Misschien al te laat!”*

Het belangrijkste waren ongetwijfeld twee uitvoerige rapporten van invloedrijke priester-directeurs van sociale werken: Honoré Maes uit Kortrijk en Achiel Logghe uit Brugge. Zij vroegen nadrukkelijk een zelfstandig optreden van het ACW waar Segers al op schijnt aangestuurd te hebben op de vergadering van 6 februari.

Maes had zeven bladzijden volgeschreven. Hij was ook de enige die inging op de vraag of er klachten waren betreffende de interne werking van het ACW. De taaltoestand in het ACW noemde hij nagenoeg gezond dankzij de vertaaldienst en het zoveel mogelijk gesplitst vergaderen van Vlamingen en Walen. Maar soms werd in kleinere vergaderingen in Brussel, bij voorbeeld over coöperatie of financiële organisatie, alles in het Frans afgehandeld.

Wat de hoofdvraag betreft: *“Een eigen standpunt moeten wij innemen omdat we eigen verantwoordelijkheid dragen; en het Katholiek Vlaams Verbond als organisatie weinig te beduiden heeft. ‘t Is zelfs geen stevig werkende studie- en propaganda-inrichting [...] Het ACW, al aanziet iedereen het als de meest vlaamsgezinde afdeling der partij, heeft tot hiertoe geen eigen voorstellen geformuleerd. Gelukkig – ‘t zij dit door de [Borms]verkiezing te Antwerpen, ‘t zij uit eigen overtuiging voortkomt – zijn we thans beslist wakker gekomen.”*

Maes formuleerde dan een uitgewerkt programma van volledige eentaligheid in Vlaanderen, zonder erkenning van minderheden, met eventueel een overgangsperiode in het gerecht of de beperkte uitzondering van een rechtbank die in een andere dan de streektaal zou vonnissen.

Nog nadrukkelijker schreef uit Brugge kanunnik Logghe: *“Het ACW moet niet meer zoals in het verleden het verdedigen der Vlaamse belangen overlaten aan het Katholiek Vlaams Verbond, noch zelfs eenvoudigweg dezes leiding volgen, maar het moet voortaan een eigen positie innemen en deze verdedigen voor de Katholieke Unie en samen met de katholieke partij of desnoods op zijn eigen voor de Kamer.”* Die stelling onderbouwde Logghe uitvoerig: het ACW moest als een partij optreden; *“de andere groepen kunnen of durven met geen volledig taalprogramma voorkomen, en de Katholieke Unie ook niet”*; het ACW kan met Walen gemeenschappelijk een oplossing zoeken, wat het Katholiek Vlaams Verbond (KVV) niet kan; en er mag geen tijd verloren worden!

Het concrete programma dat Logghe dan door het ACW wilde zien aannemen, kwam neer op ééntaligheid van Vlaanderen, maar stond meer uitzonderingen toe dan Maes voorstelde.

De vergadering der Vlaamse afgevaardigden van de Middenraad op 5 maart, voorgezeten door Rubbens, werd ingeleid met een uitvoerige uiteenzetting door secretaris Segers, die zijn tekst op voorhand had uitgeschreven. *“We staan aan het einde van een periode waarin de financiële en de economische crisis de aandacht hebben afgeleid van de zorg om de cultuurwaarden. De verkiezing van Antwerpen heeft de openbare opinie weer wakker geschud. Onze enquête leert dat aan het ACW geen verwijten gemaakt worden, tenzij dat enkele arrondissementen vinden dat het niet krachtdadig genoeg optreedt.*

Welke was tot nu toe onze houding? Inzake parlementaire werking: al onze volksvertegenwoordigers zijn lid van de Vlaamse Kamergroep en zijn er de meest actieve en meest doordrijvende leden [...] Zij waren niet onderworpen aan een specifiek taalprogramma aanvaard door het ACW. Zij volgden eenvoudig de leiding van M. Van Cauwelaert, vreemd maar sympathiek aan onze werkliedenbeweging, en verdedigden een programma, het zgn. minimumprogramma, bepaald buiten het midden van de werkliedenbeweging.”

Wat de werking voor Vlaamse bewustmaking betreft: *“Het nationaal secretariaat bleef buiten de taalstrijd en heeft geen organisatorisch verband met algemene Vlaamse groeperingen. Zeker, onze gewestelijke organisaties namen ruimschoots deel aan alle uitingen van Vlaams leven. Zij voerden propaganda, richtten ontwikkelingsavonden in [...] Doch het middenpunt dat drijfkracht moet geven [...] ligt buiten de werkliedenbeweging: het is het Katholiek Vlaams Verbond [...] Onze verhouding tot het KVV is op dit ogenblik zeer onduidelijk [...] Onze arbeiderspers [...] heeft steeds de Vlaamse belangen verdedigd.”*

Daarna beschreef Segers de toename van nationalistische programmapunten en opvattingen in het katholieke milieu, ook bij *“vele der meest actieve bestuursleden onzer vakverenigingen”* en bij *“de meerderheid der bestuursleden”* van de Katholieke Arbeidersjeugd (KAJ); verder in de Boerenbond en meer nog bij de ongeorganiseerde intellectuele burgerij, priesters inbegrepen. *“Het Vlaams minimalisme is*

nergens in staat om geestdrift te verwekken". De verkiezingscijfers "tonen hoe de Vlaams-nationalistische partijen in de steden tot staan zijn gebracht, doch op de buitengemeenten veld winnen", en doen vrezen voor de toekomst van de katholieke partij op het platteland. "Het is niet de liefde voor België welke in Vlaanderen een ramp zou bezweren", want die is sterk aangetast door de traagheid der verbeteringen in "een atmosfeer van verdachtmaking, van ophitsing tegen de Vlamingen".

"Wat te doen? De Vlaamse Kamergroep moet behouden blijven, integendeel versterkt worden. Als hier op een wijziging te denken is, dan kan het enkel zijn dat onze vertegenwoordigers [...] in de schoot der Vlaamse Groep, evenals in de schoot der Rechterzijde een meer radicale houding zouden aannemen, houding voorgeschreven door de arbeidersorganisatie. Aanvullende wens: veelvuldiger gebruik van het Nederlands in het Parlement ofwel een radicaler programma door gans de Groep doen aanvaarden [...] Het ACW moet een eigen taalprogramma opstellen en waken over de propaganda en doorvoering in het Vlaamse land." Dat programma moet steunen op twee hoofdgedachten: eentaligheid en decentralisatie om "de uitstekende wet [van 1921] op het taalgebruik in de openbare besturen haar gave toepassing te verzekeren". Sommige groepen van de katholieke partij zullen daardoor ontstemd zijn, maar ze moeten dat voor de partijeenheden overhebben. Tot hier Segers.

We kunnen besluiten dat, in het proces van omvorming van het ACW-LNTC tot een partij, na de erkenning bij de vorming van de tweede regering-Jaspar, Segers zoals een aantal andere leiders een nieuwe belangrijke stap wilde zetten. Het ging hun om een eigen programma, niet meer alleen betreffende de sociale aangelegenheden maar ook op communautair gebied, programma dat door de arbeidersbeweging zou worden opgelegd aan haar gekozenen, gepropageerd onder de bevolking en doorgevoerd via het parlement en de regering.

Uit de bespreking die volgde, en die allicht door Segers zelf werd genotuleerd, blijkt dat voorzitter Rubbens wel een andere klemtoon legde – Rubbens wilde de Katholieke Unie meer gewicht geven – maar dat Segers toch zijn visie kon doordrukken.

"Na de verkiezing van Antwerpen is er een zekere ontreddeering ontstaan bij de anti-vlaamsgezinden, en aarzeling bij de Vlamingen", zo begon Rubbens. "In de laatste dagen werden verschillende vergaderingen gehouden van Vlamingen [...] namelijk de K.V. Kamergroep, het Algemeen Vlaams Verbond dat veel Brusselse intellectuelen telt, enz." Hij signaleerde dat nieuwe formules daar werden afgewezen, ook door Van Cauwelaert die meende dat de discussie daarover tijdverlies zou zijn. "In deze orde van gedachten heeft de Vlaamse Kamergroep een akkoord gestemd hetwelk zeven punten bevat, welke onmiddellijk na de verkiezingen te verwezenlijken zijn en die het Vlaamse vraagstuk dan van het parlementaire terrein zullen doen verdwijnen." "Het doel van onze vergadering nu moet zijn", zo ging Rubbens voort, "niet alleen een reeks punten opstellen die op het programma van het ACW moeten verschijnen, maar ook met het oog op de aanstaande verkiezingen een verklaring geven over onze mening

inzake oplossing van het taalvraagstuk.” Tot slot somde hij de zeven punten van het voorstel van de Katholieke Vlaamse Kamergroep op.

In de bespreking die volgde nam een zeer groot aantal aanwezigen het woord, maar werd er eigenlijk niet veel nieuws meer gezegd. Blijkbaar bestond er een consensus over een stellingname van het ACW voor een radicale vernederlandsing. Gediscussieerd werd er slechts over één punt. Van Isacker had benadrukt dat aan de officieren moest opgelegd worden om “*Vlaams*” te gebruiken, en had zich daarna aangesloten bij Logghe, die een Vlaamse officiersschool geëist had. Pouillet meende dat een splitsing van de Militaire School inging tegen de nationale eenheid, maar Logghe hield eraan vast.

Te vermelden zijn nog de tussenkomsten van Van Isacker die vroeg om sancties te voorzien in de wetten, en van volksvertegenwoordiger Jules Van Caenegem die meedeelde “*wat de Katholieke Vlaamse Bonden van Limburg voorstellen*”. Dat kwam neer op een soort federalisme. Geen enkele van de latere interveniënten haakte daarop in.

Tot slot kwam de nationale leiding weer aan het woord. Secretaris Segers besloot: “*Het ACW heeft zelf een Vlaams programma gesteld en aanvaard. Dit programma zal afgekondigd worden voor de Vlaamse Kamergroep en voor de Katholieke Unie. Dit initiatief dient genomen zonder uitstel voor ons prestige in het Vlaamse land.*” En voorzitter Rubbens: “*Wij zullen dus in de vergadering van de Walen de voorstellen neerleggen en de wensen uitdrukken welke hier vandaag geuit werden.*” Proost Louis Colens kondigde aan dat de Middenraad daarna zou vergaderen op 13 maart. De tekst van de besluiten van 5 maart zou geformuleerd worden door een commissie met o.a. Rubbens, Segers, Logghe, Colens, Pouillet, Alfons Verbist uit Mechelen en senator Gaston Bossuyt uit Kortrijk.

Het Waals beraad

Van de Waalse arrondissementen had er slechts één schriftelijk geantwoord op de enquête: Verviers liet weten dat er voor de Walen geen problemen bestonden binnen het ACW, en dat in het programma de “*volledige gelijkheid in rechte en in feite*” kon bewaard blijven.

Op 8 maart vergaderden in Namen de Waalse afgevaardigden. Op de uitnodiging was vermeld dat Pouillet een uiteenzetting zou geven over de Vlaamse Beweging, waarna een bespreking zou worden gehouden hoe de arbeidersorganisaties van Vlaanderen en Wallonië konden overeenkomen om een oplossing te geven aan de taalproblemen in België. In feite werd het eerste deel van de vergadering niet alleen door veertien Walen en Pouillet bijgewoond, maar ook door drie Vlaamse topfiguren van de beweging: Rubbens en Colens als voorzitter en proost van het ACW, en senator pater Rutten als directeur van het Algemeen Secretariaat der

Christelijke Sociale Werken. Rubbens leidde de vergadering in: de Vlaamse afgevaardigden hebben met eensgezindheid beslissingen genomen; we geven er u kennis van, en hopen op eenzelfde eensgezindheid.

De Waalse adjunct-secretaris van het ACW-LNTC, Oscar Behogne, had een tekst van zestien bladzijden voorbereid: *La question linguistique. Etat de la question*. Alleen Verviers had geantwoord op de vraag of de Walen aan hun trekken kwamen in het ACW. Maar de beslissing van het congres van 1927, dat zes maanden legerdienst volstonden, werd die niet door een Vlaamse meerderheid aan de Waalse minderheid opgelegd? Het verkiezingsprogramma "*volledige gelijkheid in rechte en in feite*" is vaag, zodat iedereen ermee kan instemmen, maar eigenlijk is het niet bindend. Als we een oplossing willen voorstellen zijn er volgende vereisten: de politieke eenheid van België bewaren, een werkelijke bevrediging van de Vlamingen verwezenlijken, met volledige eerbiediging van de rechten van de Walen.

"*Nous ne sommes pas d'accord avec les wallingants extrémistes qui voudraient nous rattacher à la France!*" Behogne maakte behendig stemming op dat thema, waarbij hij met name Arthur Pater beschuldigde, de liberale volksvertegenwoordiger voor Charleroi. De Brusselse pers stelt ons alle Vlamingen die voor rechtvaardige hervormingen ijveren, voor als verdelers en verraders van het land. Maar de Vlaamse separatisten zijn "*une infime minorité*" tegenover de reformistische flaminganten, net zoals de revolutionaire communisten tegenover de reformistische socialisten. Pouillet zal u de Vlaamse grieven uitleggen, mijn taak is het te zeggen hoe we een "*respect absolu des droits des Wallons*" kunnen verzekeren. "*Ecoutez ce qu'écrit quelqu'un à l'abri de tout soupçon dans les milieux wallons, M. Elie Baussart, directeur de La Terre Wallonne*", die Behogne dan heel uitvoerig citeerde.

De Henegouwse leraar Elie Baussart was de enige notoire katholiek die enigszins deelnam aan de Waalse Beweging. Hij gaf in de tussenoorlogse periode het regionalistisch cultureel blad *La Terre Wallonne* uit, waarin hij aanvankelijk op een gematigde manier het wallingantische standpunt bijtrad, dus het behoud van het Frans in Vlaanderen, zonder dat er tweetaligheid kon geduld worden in Wallonië. In 1923 drukte kardinaal Mercier hem zijn vrees uit voor zijn regionalisme, en werd hij op de hoogte gebracht van het wantrouwen ertegen "*dans l'entourage de l'évêque de Tournay, Mgr. Crooy*". Tegelijk zag hij tot zijn verontwaardiging dat, op congressen van verenigingen van Vlamingen in Wallonië, er Nederlandstalig onderwijs gevraagd werd vermits de Walen Franstalig onderwijs in Vlaanderen hadden. Baussart liet dan de Walen in Vlaanderen vallen.²⁵

In 1925 verschenen twee herderlijke brieven van het gezamenlijke Belgische episcopaat over de communautaire kwestie. De eerste, op 2 februari, was een op-

25. M. LIBON, *Elie Baussart. "Raciner" les Wallons*, Charleroi, 1993, pp. 16-70.

roep tot vaderlandse eendracht, die bijzonder tot de Walen gericht werd. Zij werden gewezen op “zekere bepaalde grieven, waarvan de Vlaamse bevolking de herstelling vraagt in zake van onderwijs, van gerecht en van dienstplicht in het leger”. Op 11 oktober 1925 volgde een nieuwe collectieve brief, aan de geestelijkheid ditmaal en in het Latijn, maar die ongetwijfeld onder de ogen kwam van Baussart, wiens abonnees voor de helft priesters waren: “Geen enkel zinnig mens kan ontkennen dat al de rechtmatige wensen van onze Vlamingen volstrekt in overeenstemming kunnen en moeten gebracht worden met het hoogste goed van de godsdienst en met de onverdeelde eenheid van het vaderland, en dus op een wettige en vreedzame manier kunnen nagestreefd en bevorderd worden [...] De zo geheten nationalistische politiek die, met misprijzen zelfs van het kerkelijk gezag, het uiterste waagt in de een of andere richting, namelijk in de richting van het zogenaamde Waalse nationalisme of van het Vlaamse nationalisme, keuren wij eveneens af en priesters die deze politiek zouden steunen maken zich aan een zwaarzondige materie schuldig.”²⁶

Baussart bleef zich in 1925 en later verzetten tegen elke opgelegde tweetaligheid voor Waalse beambten, tegen Nederlandstalige scholen en een binnendringen van de Boerenbond in Wallonië. Maar hij kwam nu in zijn blad op tegen misprijzen voor het Vlaams, vóór overleg tussen Walen en Vlamingen, waarbij aan die laatsten het recht niet kon ontzegd worden om in hun eigen taal te worden bestuurd, berecht, onderwezen, en bevolen in het leger. In feite had Baussart zich daardoor teruggetrokken uit de hoofdstroom van de Waalse Beweging, voor wie het doel bleef aan de Vlamingen taalrechten te ontzeggen.²⁷ Maar wel was hij een Waals regionalist gebleven, *de* notoire katholieke Waalse regionalist die de cultus van de Franse taal verbond met de noodzaak om Wallonië als zodanig te beschermen.

In oktober 1928, na de uitvaardiging van de taalwet op het leger ondanks fel wallingantisch verzet, terwijl over heel de lijn het flamingantisch offensief was ingezet, publiceerde Baussart in *La Terre Wallonne* een uitgebreide noodkreet “1930 verra-t-il la faillite de 1830?” Hij erkende dat de Vlamingen onrecht leden, dat hun eisen billijk waren, maar door hun meerderheidspositie dreigden ze in de toekomst aan de Walen de tweetaligheid op te dringen, ja ze waren daarmee begonnen door de wet van 1921 voor sommige ambtenaren, en nu ook voor de officieren. Zoals de bisschoppen de katholieke jeugdactie organiseerden in naar de taal gescheiden bewegingen, zo kon het ook met het land gebeuren, met een

26. K. VAN ISACKER, *Herderlijke Brieven over Politiek 1830/1966*, Antwerpen 1969, pp. 98-100, 111 en 185-187.

27. Een geschiedenis van de Waalse beweging in: L. WILS, *Histoire des Nations belges*, Ottignies-Louvain-la-Neuve, 1996.

grondwettelijke scheiding in plaats van tweetaligheid voor overheidspersoneel tengevolge van een Vlaams-Brusselse overheersing. Baussart stuurde zijn stuk naar enkele tientallen personaliteiten, met de vraag om hun oordeel over de toestand en over de wenselijkheid van decentralisatie of federalisme. Hij kon in februari elf antwoorden afdrucken. Zijn artikel en zijn enquête kregen weerklank in de pers. In de vergadering van de Waalse afgevaardigden las Behogne dus lange citaten van Baussart voor, over het goed recht van de flaminganten, over het belang van de Franse taal voor Wallonië en de afwijzing van tweetaligheid voor Waalse beampten, met het slot van *“1930 verra-t-il la faillite de 1830?”*: elk kan tot zijn recht komen via decentralisatie naar de provincies of eventueel administratieve scheiding. We hoeven Baussart niet helemaal te volgen, besloot Behogne, maar we moeten wel onthouden: geen aanslag op de politieke eenheid van België; geen verplichte tweetaligheid; en *“Décentralisation administrative au profit des pouvoirs provinciaux dans la mesure où c’est nécessaire pour solutionner la question linguistique.”* In zijn tekst waren de woorden *“au profit des pouvoirs provinciaux”* achteraf doorstreept. Volksvertegenwoordiger Winandy nam als eerste het woord, om te zeggen dat Verviers bij eenparigheid zijn akkoord gegeven had, dat hij blij was met deze vergadering en wou helpen. Bodart van Charleroi was veel kritischer. Ook in Wallonië bestaat er een taalkwestie, anders dan Winandy meent! Vlamingen en Walen moeten samen terzake hun wil opleggen tegenover wat Brussel wil. De tweetaligheid biedt geen oplossing, ze moeten het elk voor hun eigen streek regelen, zo dat het voor de toegang tot hoge administratieve taken niet nodig is om de twee talen te kennen. Bodart vond dat Behogne wat te ver ging inzake administratieve decentralisatie.

Bodart stond dus duidelijk onder invloed van de wallingantische dubbelzinnigheid, vermits hij tegelijk eentalige Walen in de hoogste ambten wilde, maar weinig decentralisatie aanvaardde. Fernand Mathieu, een schepen van Namen²⁸, vroeg waarom de Waalse grieven niet aan de Vlaamse vergadering waren uiteengezet? Rubbens gaf dan lezing van de “dagorde” die door de Vlaamse afgevaardigden in de Middenraad was aanvaard. Onmiddellijk verklaarde de Luikse volksvertegenwoordiger Delacolette: *“Si je pouvais parler en mon nom personnel, je signerais cet ordre du jour; mais au point de vue de la question des langues tous les dirigeants des Ligues des Travailleurs Chrétiens en pays wallon sont traités de Flamins, de gens vendus aux Flamins, etc.”* “Nu, op twee maanden voor de verkiezingen, kunnen we dat beter niet doen. Ik wil tekenen met de meerderheid, maar liever later!”

Cousot van Dinant vroeg de opinie van de Katholieke Unie. *“Die heeft aan de Vlamingen hun eisen gevraagd”*, zegde Rubbens. *“De katholieke Vlaamse Kamer-*

28. Mathieu zou in mei 1929 tot volksvertegenwoordiger gekozen worden.

leden hebben vergaderd en een tekst opgesteld. Op basis daarvan zal de Unie trachten een tekst te formuleren. Het zou voor het ACW-LNTC een roem zijn als het eensgezindheid kon bereiken. Wij zouden een enorme dienst bewijzen aan het land.”

Behogne antwoordde aan Bodart dat hij de decentralisatie alleen vroeg in zoverre het nodig was, en aan Delacotelette dat het landsbelang vóór het verkiezingsbelang ging. De proost Colens kwam tussen om juist een verkiezingsnederlaag in het Vlaamse land te voorspellen indien de stellingname werd uitgesteld en Pouillet deed er een schep bovenop: *“En pays Flamand nous subissons des assauts formidables de la part des socialistes”*, met het verwijt dat ons programma wel mooi is, maar dat we het niet kunnen verwezenlijken. Dat sleept nu al tien jaar aan. Het zou een grote eer zijn voor het ACW, om als eerste een akkoord tussen Vlamingen en Walen te proberen.

Pouillet zette de grieven van de Vlamingen in den brede uiteen, terwijl de eenzijdigheid van de Walen zou geëerbiedigd worden. Maar Pater Rutten gooide roet in zijn eten door eraan te herinneren dat er onvermijdelijk tweetalige hogere ambtenaren en officieren zouden moeten zijn, en vroeg een oplossing die rekening hield met de minderheden. Waarop Pouillet: *“Je voterais des stupidités pour avoir la paix, par exemple adjoindre à un directeur wallon, un secrétaire flamand”*.

Nog enkele aanwezigen kregen hun zegje. Natuurlijk ontbrak daarbij niet, dat de tweetaligheid van Vlaanderen zo prettig was voor de Walen, zoals Léon Legrand van Dinant opmerkte.²⁹ Tot slot stelde Rubbens verheugd vast dat de bespreking in openhartige vriendschap verlopen was, en hij hoopte dat hetzelfde zou gebeuren op de voltallige Middenraad enkele dagen later. De vergadering had anderhalf uur geduurd. *“Les délégués wallons des différentes régions se sont réunis après sous la présidence de M. O. Behogne, pour s’entendre au sujet des modifications à apporter au texte proposé.”*

Een gemeenschappelijk standpunt

Op de vergadering van de Middenraad op 13 maart bleek dat de basistekst van de Vlaamse vergadering van 5 maart bijna helemaal was aanvaard door de Walen in Namen. Slechts over twee knelpunten zou er nu nog langdurig worden gediscussieerd. We geven de tekst van de uiteindelijk goedgekeurde dagorde:

“De Middenraad van het ACW, vergaderd te Brussel op 13 maart 1929; Overtuigd dat het taalvraagstuk een nationaal vraagstuk is, waarvan de oplossing dringend wordt vereist;

29. Een week later, op 16 maart, werd Legrand provinciaal senator voor Namen.

Overtuigd dat het zijn plicht is in deze gewichtige aangelegenheid duidelijk standpunt te kiezen;

Blijft van mening dat een volledige oplossing van de taalkwestie nog mogelijk is zonder de staatkundige eenheid van België te breken; [...]"

Over die "nog-encore" werd lang gebakkeleid; sommigen voelden die aan als een flamingantische afdreiging, anderen hielden eraan vast als een waarschuwing: als er niet gauw en radicaal gesaneerd werd, zou dat het einde van de Belgische natie betekenen. Uiteindelijk werd het woord geschrapt. De tekst ging voort:

"[...] Maar verklaart dat de enige gezonde en bevredigende regeling van het vraagstuk moet gegrondvest zijn op de twee volgende hoofdgedachten:

1) Dat Vlaanderen en Wallonië in hun geheel genomen eentalig zijn en dat bijgevolg het openbaar leven en alle officiële betrekkingen in Vlaanderen Vlaams en in Wallonië Frans moeten zijn, met uitzondering voor Groot-Brussel, voor de gemengde gemeenten der taalgrens³⁰ en voor de duitssprekende gemeenten³¹, voor welke gevallen een bijzonder regime moet worden vastgesteld.

2) Dat in de middenbesturen een aanpassing moet geschieden, zodat de bestuurlijke aangelegenheden voor het Vlaamse land in het Vlaams, deze voor Wallonië in het Frans behandeld worden, zonder tussenkomst van een vertaaldienst; [...]"

Hier lag het grote knelpunt, bij de vraag van Bodart dat er zou worden toegevoegd dat alle bedieningen "équitablement" zouden worden verdeeld tussen Walen en Vlamingen. Colens, die in Namen was tussengekomen om het flamingantische standpunt te bepleiten, vroeg nu begrip voor de wallingantische vrees: "Zij moeten de zekerheid hebben dat zij niet uitgesloten worden omdat zij het Vlaams niet kennen". Poulet verklaarde zich opnieuw bereid om "een dwaasheid te stemmen", maar Rutten herhaalde dat er aan de top toch tweetalige "verbindingsagenten" nodig waren, indien men de eenheid van het land wou bewaren.

Iedereen erkende de zware druk die de linkse wallinganten deden wegen op de christenen in Wallonië. "Wanneer wij met dit programma zullen afkomen, zullen wij uitgescholden worden voor revolutionairen, enz. Ge moet ons niet in de onmogelijkheid stellen om de zaak in Wallonië te doen zegevieren", pleitte Bodart. Hij zou zelfs van geen tweetalige verbindingsagenten willen weten, ook nadat minister Heyman erop gewezen had dat men dan "recht naar de bestuurlijke scheiding" ging. Uiteindelijk werd volgende tekst van Rubbens goedgekeurd, bij eenparigheid min de onthouding van Bodart die zich onbevoegd verklaarde zolang hij zijn achterban niet had kunnen raadplegen:

30. De laatste zes woorden toegevoegd op vraag van Moeskroen.

31. Toegevoegd op vraag van Verviers.

“[...] Zodat, rekening houdende met de regeling in vorige paragraaf voorzien, alle posten gelijkelijk³² verdeeld worden over Vlamingen en Walen, zonder dat het toekennen van deze ambten, de hogere inbegrepen, afhankelijk gemaakt worde van de kennis der tweede landstaal. Uitzondering dient gemaakt voor de verbindingsagenten, onmisbaar voor het behoud der bestuurlijke eenheid.

Van deze grondgedachten uitgaande vraagt het ACW dat de wetgeving eens voor goed België met een taalstatuut zou bedelen krachtens hetwelke de officiële taal van het bestuur, leger en gerecht, en de voertaal van het onderwijs in Vlaanderen Vlaams en in Wallonië Frans zal wezen;

Overgangs- en uitvoeringsmaatregelen zullen bij Koninklijk Besluit bepaald worden, op advies van twee commissies samengesteld uit afgevaardigden van de respectieve taalgebieden. Deze commissies zullen zich, in het uitvoeren van hun mandaat, bekommeren om het behoud van de samenhang van het leger en van de hartelijke betrekkingen tussen beide landsdelen.

Het ACW besluit om, langs de weg der eigen organisatie, de openbare mening te bewerken ten bate van deze oplossing;

Het belast zijn vertegenwoordigers in alle openbare lichamen voor de doorvoering dezer hervorming te ijveren.”

Besluit

Voor de eerste keer in België had een nationale partij of groep, mede namens haar Waalse vleugel, de eentaligheid van Vlaanderen erkend. Daarbij hadden de vlaamsgezinden van hun kant de noodzaak erkend om aan Wallonië waarborgen te geven dat eentaligen konden carrière maken in overheidsdienst, door vormen van decentralisatie. Dit basisakkoord legde de grondslag voor de taalwetgeving van de jaren 1930, waardoor de eentaligheid van Vlaanderen werd versterkt voor de overheidsbesturen en ingevoerd in het onderwijs en het gerecht, maar waardoor tegelijk de eis van tweetaligheid voor ambtenaren van de centrale administratie, die was voorzien door de wet van 1921, werd geschrapt.

Het ACW nam dus het voortouw in de katholieke partij en nam daarbij het initiatief over van de Katholieke Vlaamse Landsbond. De Katholieke Unie, die

32. Hoe Bodarts “*équitablement*” vertaald geraakte als “*gelijkelijk*” is niet duidelijk. Er werd onmiddellijk opgeworpen door Van Caenegem dat dit niet getalsmatig mocht opgevat worden, niet als een “*égalité numérique*”. Waarom werd zijn formulering “*billijk*” niet weerhouden? Misschien gewoon omdat de flaminganten niet beter Nederlands kenden.

werd verrast door de snelle en kordate stellingname van het ACW³³, volgde pas een maand later. Op 23 april nam de Unie in haar verkiezingsmanifest een tekst van Pouillet op, volgens welke vóór de eeuwfeesten van 1930 een taalstatuut “*eindelijk in rechte en in feite aan het Vlaamse volk de voordelen zou verschaffen die de Waalse provinciën en gemeenten sedert een eeuw genieten*”. Ook hier ging het uitdrukkelijk om het recht van het volk op het gebruik van “*de heersende taal der streek*” in bestuur, gerecht en onderwijs van laag tot hoog, met in het leger en de centrale besturen de behandeling van zijn aangelegenheden in zijn taal.³⁴ Dat stond tegenover het recht van individuen, waarop de eis van een tweetalig Vlaanderen altijd werd gestoeld. De tekst was aanvaard door vertegenwoordigers van de Frans- en Nederlandstalige boeren- en middenstandsorganisaties en de Federatie van Kringen. Het spreekt vanzelf dat voor een zo fundamentele verandering enkele verkiezingsmanifesten niet zouden volstaan. Het ACW had aangekondigd dat het zich zou inzetten om door propaganda en politieke actie zijn taalprogramma te verwezenlijken. Wat zou daarvan in huis komen? Dat behandelen we in het tweede deel van dit artikel.

EM. PROF. DR. LODE WILS
GRAAF DE GRUNNELAAN 14, B-3001 HEVERLEE

PROF. DR. EMMANUEL GERARD
KORTRIJKSESTRAAT 351, B-3010 KESSEL-LO

33. In de Hoofdraad van de Unie, op 26 maart, betreurde Renkin dat het ACW *cavalier seul* had gespeeld, maar Rubbens antwoordde “*que l'Union Catholique a mis cette question à son ordre du jour depuis des mois et qu'elle n'est pas parvenue à prendre attitude, malgré les demandes réitérées et pressantes des délégués des ouvriers chrétiens et des agriculteurs*”. Men had inderdaad viermaal vergaderd, maar telkens met veel afweziging, wat vermoedelijk wees op lijdzaam verzet van niet-vlaamsgezinden.

34. KADOC, Papieren Delvaux, Verslag van de Hoofdraad Katholieke Unie, 23 april 1929; gepubliceerd o.a. in: *La Revue Générale*, 15 mei 1929, p. 639.